

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

EUROPEAN STANDARDS FOR GENDER POLICY IN UKRAINE

Горобець Н.О., к.ю.н., доцент,
професор кафедри юридичних дисциплін

Сумська філія

Харківського національного університету внутрішніх справ

Статтю присвячено аналізу впровадження в Україні європейських стандартів гендерної рівності. У статті проаналізовано Стратегію гендерної рівності Ради Європи на 2018–2023 рр. Констатовано, що забезпечення рівності жінок і чоловіків є одним із головних завдань державної влади. Європейські стандарти недопущення дискримінації за ознакою статі повинні сприяти створенню національного правового інструментарію нетерпимості до гендерної нерівності. Наявні стереотипи суспільної свідомості зумовлюють потребу в осмисленні становища жінки та чоловіка в державі. Помітний прогрес у забезпеченні рівності прав жінок і чоловіків у Європі та Україні не вирішив усі наявні дискримінаційні проблеми. Стратегія гендерної рівності на 2018–2023 рр. передбачає шість стратегічних цілей. Кожна стратегічна ціль сформульована на основі моніторингу стану гендерної рівності у країнах – членах Ради Європи. Зазначені цілі є маркерами, які визначають політику держави з позиції забезпечення рівності прав жінок і чоловіків. З огляду на це у статті досліджена кожна зі стратегічних цілей Стратегії гендерної рівності Ради Європи на 2018–2023 рр. відповідно до українських реалій. Аналіз стану суспільних відносин та законодавства доводить, що до викорінення гендерних стереотипів і сексизму в Україні ще далеко. Традиційні гендерні стереотипи, які досі панують в українських сім'ях, підсилюються медійним контентом. Медіа варто розглядати як дзеркало гендерних проблем у суспільстві. Важливим кроком до впровадження Стратегії гендерної рівності на 2018–2023 рр. в Україні є самоорганізація суспільства, співпраця громадськості, міжнародних інституцій і держави. Актуально запровадити ефективні механізми забезпечення гендерної рівності як показник відповідності європейським стандартам гендерної політики. Завдяки європейському впливу та співпраці з європейськими інституціями впроваджено європейські механізми допомоги жертвам насильства. На сьогодні створені й функціонують мобільні бригади соціально-психологічної допомоги, притулки або відділення для постраждалих осіб, кризові кімнати, центри денного перебування. Однак їх кількість недостатня для охоплення всіх потерпілих жінок та жертв домашнього насильства. Зроблено лише перші кроки, багато запроваджених інституцій поки що не працюють або ж є недоліки в їх роботі. Важливо усвідомити, що рівність не повинна бути вибірковою та надавати привілеї. Рівність має розглядатися через рівні можливості та потреби в усіх сферах життєдіяльності, окрім випадків, коли обмеження мають правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету.

Ключові слова: гендерна рівність, рівні можливості жінки та чоловіка, Рада Європи, європейські стандарти гендерної політики.

This article is devoted to the analysis of the implementation of European standards of gender equality in Ukraine. The article analyzes the Council of Europe's Gender Equality Strategy for 2018–2023. Ensuring equality between women and men is one of the main tasks of state power. European standards for non-discrimination on grounds of sex should contribute to the creation of national legal instruments on gender inequality. Existing stereotypes of public consciousness determine the need to understand the position of women and men in the state. Significant progress in ensuring equal rights for women and men in Europe and Ukraine has not solved all existing discrimination problems. The Gender Equality Strategy for 2018–2023 has six strategic goals. These goals are markers that determine the policy of the state from the standpoint of ensuring equal rights for women and men. Traditional gender stereotypes that still prevail in Ukrainian families are reinforced by media content. The media should be seen as a mirror of gender issues in society. An important step towards the implementation of the Gender Equality Strategy for 2018–2023 in Ukraine is the self-organization of society, cooperation of the public, international institutions and the state. It is important to introduce effective mechanisms to ensure gender equality as an indicator of compliance with European standards of gender policy. Today, mobile teams of social and psychological assistance, crisis rooms, day care centers have been established and are functioning. However, their number is insufficient to cover all victims of women and victims of domestic violence. Only the first steps have been taken, many established institutions are not yet working or there are shortcomings in their work. It is important to realize that equality should not be selective and privileged. Equality must be seen through equal opportunities and needs in all spheres of life, except when restrictions have a legitimate, objectively justified purpose.

Key words: gender equality, equal opportunities for women and men, Council of Europe, European standards of gender policy.

Євроінтеграційна політика України складається з багатовекторних процесів перетворення суспільних відносин у державі. Серед пріоритетів виділяють гендерну рівність. Україна тривалий час перебувала під впливом гендерної дискримінації в багатьох сферах життя. Зазначене зумовлює важливість упровадження європейських стандартів гендерної політики в Україні.

Одним із невід'ємних напрямів забезпечення рівності прав жінок і чоловіків є наукові дослідження зазначеної проблематики. Науковий аналіз дає змогу виявити суспільні проблеми, розробити пропозиції щодо вдосконалення законодавства та окреслити перспективи його подальшого розвитку. Вивченню гендерної рівності присвятили роботи багато вчених у різних галузях права. Серед них – С. Серьогін, Т. Грицяк, О. Овчаренко, О. Харитонова, Т. Мельник та інші.

Забезпечення рівності жінок і чоловіків є одним із головних завдань державної влади. Європейські стандарти недопущення дискримінації за ознакою статі повинні сприяти створенню національного правового інструментарію нетерпимості до гендерної нерівності. Наявні стереотипи суспільної свідомості зумовлюють потребу в осмисленні становища жінки та чоловіка в державі.

Досягнення гендерної рівності є ключовим елементом у реалізації місії Ради Європи, суть якої – захищати права людини, підтримувати демократію та забезпечувати принцип верховенства права [1]. Помітний прогрес у забезпеченні рівності прав жінок і чоловіків у Європі не вирішив усі наявні дискримінаційні проблеми. Чинна Стратегія гендерної рівності Ради Європи на 2018–2023 рр. передбачає шість стратегічних цілей:

- 1) запобігання гендерним стереотипам і сексизму та боротьбу з такими явищами;
- 2) боротьбу з насильством щодо жінок і домашнім насильством та запобігання їм;
- 3) забезпечення рівного доступу жінок до правосуддя;
- 4) досягнення збалансованої участі жінок та чоловіків у процесі прийняття політичних і суспільних рішень;
- 5) захист прав жінок та дівчат – мігрантів, біженців і шукачів притулку;
- 6) реалізацію стратегії досягнення гендерної рівності в усіх політиках і заходах.

Кожна стратегічна ціль сформульована на основі досліджень та моніторингу стану гендерної рівності у країнах – членах Ради Європи. Зазначені цілі є маркерами, які визначають політику держави з позиції забезпечення рівності прав жінок та чоловіків.

Розглянемо кожну стратегічну ціль стосовно українських реалій.

1. *Запобігання гендерним стереотипам і сексизму та боротьба із цими явищами.* Аналіз стану суспільних відносин та законодавства доводить, що до викоринення гендерних стереотипів і сексизму в Україні ще далеко. Традиційні гендерні стереотипи, які досі панують в українських сім'ях, підсилюються медійним контентом. На сьогодні телевізійний простір перенасичений про-явами ейджизму, лукізму, сексизму (еротизації, фейсизму, мачизму) тощо. Медіа варто розглядати як дзеркало гендерних проблем у суспільстві. Саме на гендерній нерівності часто будують свої концепції розважальні передачі, рекламні ролики, навіть канали новин.

Необхідно зупинитися на рекламі, яка, крім досягнення бізнес-цілей, безперечно, чинить великий інформаційний, виховний та етичний вплив на суспільство [2, с. 3]. У медіапросторі активно впроваджується ідея меншовартості жінки щодо чоловіка, акцентується на зображеннях оголених тіл, інтимних зон, відповідних поз, контексту. Конструювання традиційної маскулітності здійснюється через протиставлення чоловічого та жіночого способу життя [3].

На подолання гендерної нерівності в рекламі у 2011 р. за допомогою механізмів саморегулювання галузі було створено Індустріальний гендерний комітет із реклами та прийнято Стандарт «Недискримінаційна реклама за ознакою статі» СОУ 21708654-002-2011 [4]. Гендерний моніторинг каналів телебачення України щодо реклами за період 2020–2021 рр., проведений за ініціати-ви Національної ради України з питань телебачення та радіомовлення, дав можливість зробити певні висновки. Так, жінка розкривається через пасивність, надмірну емоційність, соціальні й комунікативні здібності. Піклування про зовнішній вигляд, фрагментація жіночого тіла (жінка як «приз»), молодий вік (до 40 років) – об'єктивована сексуальність. Своєю чергою чоловіки в рекламі уособлюють компетентність, раціональність, авторитетність, домітантність та активність [5].

Прийняті закони України «Про рівні права і можливості жінок і чоловіків» (2005 р.) та «Про протидію дискримінації в Україні» (2012 р.) закріплюють забезпечення рівних прав і можливостей для жінок та чоловіків. Ці закони мають вагоме значення з позиції констатації гендерної рівності, проте вони мають недолік у частині механізму їх реалізації. Відповідно, гендерна нерівність залишається проблемою для України.

Закон України «Про рекламу» донедавна не містив механізм визначення дискримінаційної реклами, що суттєво звужувало способи та порядок захисту від відповідних порушень. Відтак для виявлення й захисту дискримінаційних випадків реклами в суді потрібно було підлаштовувати позовні вимоги під законодавчі конструкції. Зміни, внесені Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про рекламу» щодо протидії дискримінації за ознакою статі» від 10 вересня 2021 р. № 1750-ІХ, які набирають чинності 10 січня 2022 р., нарешті законодавчо закріпили поняття дискримінаційної реклами за ознакою статі. Будемо сподіватися, що ці зміни, а також передбачена відповідальність дадуть змогу уникати зазначеної вище гендерної нерівності в українських медіа, приблизять наше законодавство до європейських стандартів.

Важливим кроком до впровадження в Україні Стратегії гендерної рівності на 2018–2023 рр. в частині стратегічної цілі № 1 є самоорганізація галузі, співпраця громадськості, міжнародних інституцій та держави. Важливу роль повинна відігравати діяльність Індустріального гендерного комітету з реклами. Необхідно розуміти, що глобалізація проникла в усі сфери життя, а рекламна діяльність у межах країни є загальнодоступною й за її межами. Тому важливо запровадити ефективні механізми забезпечення гендерної

рівності як показник відповідності європейським стандартам гендерної політики. Це ж стосується медіа загалом. Швидкі технології дають можливість не просто мати доступ до різного медійного контенту, а порівнювати його види та вибирати кращі. Послідовність і виваженість підходів є важливим елементом подолання гендерної нерівності в медіапросторі.

2. *Боротьба з насильством щодо жінок та домашнім насильством і запобігання їм.* Забезпечення цієї цілі Стратегії гендерної рівності на 2018–2023 рр. особливо актуальне для України та Європи. Нормативним підґрунтям для неї є Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція, 2011 р.) та Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2017 р.).

Щороку від насильства в Україні страждає понад 150 тисяч жінок. За даними Національної соціальної сервісної служби України, лише за I півріччя 2021 р. від жінок надійшло 86 955 звернень із приводу домашнього насильства (для порівняння: 14 564 звернення надійшло від чоловіків та 1 778 звернень від дітей) [6]. Зазначене дає змогу вказати на те, що статистично жінки більше потерпають від насильства, ніж чоловіки. Однак гендерні стереотипи зазвичай заважають чоловікам заявляти про насильство, вчинене щодо них. Це ж стосується жінок. У суспільстві тривалий час панувала думка, що «б'є – значить, любить».

Чи досить держава й суспільство роблять для подолання насилля над жінками та домашнього насилля? Важливим кроком до утвердження цієї стратегічної цілі в Україні є впровадження практики безпосередньої роботи з кривдником. Завдяки європейському впливу та співпраці з європейськими інституціями впроваджено європейські механізми допомоги жертвам насильства. На сьогодні створені та функціонують мобільні бригади соціально-психологічної допомоги, притулки або відділення для постраждалих осіб, кризові кімнати, центри денного перебування. Однак їх кількість недостатня для охоплення всіх потерпілих жінок і жертв домашнього насильства.

Для подолання насильства в Україні зроблені значні кроки. Це дає можливість розглядати Україну як країну, яка наслідує європейські стандарти гендерної рівності та протидії насильству над жінками, домашньому насильству. Проте зроблено лише перші кроки, багато запроваджених інституцій ще не працюють або ж є недоліки в їх роботі.

3. *Забезпечення рівного доступу жінок до правосуддя.* Жертва насильства перебуває у вразливому стані та потребує реального, а не примарного захисту. Важливою умовою для досягнення гендерної рівності є доступ жінок до правосуддя. Потрібна консолідація зусиль на всіх рівнях, об'єднання спроможності держави, міжнародних інституцій і громадських організацій для просування паритету для обох статей не тільки на рівні законодавства, а й у всіх сферах суспільства. Судова практика у сфері боротьби з домашнім насильством лише починає формуватися та потребує серйозного доктринального осмислення й рекомендацій [7, с. 31].

Засновники концепції доступу до правосуддя професори М. Капелетті та Б. Гарт довели, що ефективний доступ до правосуддя досяжний лише в тому разі, якщо для сторін створюються умови повної «рівності інструментів», тобто коли кінцевий результат залежить тільки від юридичних переваг тієї чи іншої позиції сторін у справі та не пов'язується з відмінностями, які при цьому є побічними [7, с. 32]. Важливим продовженням цієї концепції стала рівність інструментів доступу, а також визнана міжнародною спільнотою рівність результатів правосуддя.

Фундаментальний принцип рівного доступу до правосуддя активно впроваджується у вітчизняне процесуальне законодавство. Важливим поступом у напрямі до

досягнення Стратегії гендерної рівності на 2018–2023 рр. є оновлення кримінального законодавства, яке встановило кримінальну відповідальність за домашнє насильство. Застосування міжнародних інструментів та захисту дає змогу говорити про новий щабель європейської гендерної політики – визнання так званих «позитивних дій», які дають можливість жінці через спеціальні фільтри та квоти врівноважити своє становище в суспільстві й державі.

4. *Досягнення збалансованої участі жінок і чоловіків у процесі прийняття політичних та суспільних рішень.* Ця ціль зумовлює державу та суспільство інтегрувати рівність прав жінок і чоловіків у всіх сферах життя, за винятком тих, де є пріоритетність за ознакою статі. Тривалий час такою сферою життєдіяльності для України була армія. Жінки посідали переважно невійськові посади, а служба за контрактом для жінок стала доступною лише після 2014 р.

Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» (зі змінами) дав можливість розробити та прийняти Наказ Міністерства оборони України № 313 «Про затвердження Переліку спеціальностей та/або професій, споріднених з відповідними військово-обліковими спеціальностями, після одержання яких жінки беруться на військовий облік військовозобов'язаних», що сколихнув країну та торкнувся гендерно чутливої теми. Як показала реакція на цей наказ, більшість жінок не в захваті від перспективи ставати на військовий облік і домагаються скасувати цей правовий акт. Чи відповідає це стандартам гендерної політики, які намагається впровадити держава? Зазначена ситуація сколихнула глобальну проблему в суспільстві. Жінки прагнуть рівноправ'я, однак ця рівність має певною мірою вибіркового характеру. Наша суспільна свідомість ще не готова до глобальної «гендеризації», як того вимагає євро-

пейська стратегічна ціль. Однак якщо згаданий наказ буде скасований під тиском громадськості, варто вважати, що робимо крок назад у політиці гендерної рівності, що запроваджується. Важливо усвідомити, що рівність не повинна бути вибірковою та надавати привілеї. Рівність повинна розглядатися через рівні можливості й потреби в усіх сферах життєдіяльності, крім випадків, коли обмеження мають правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету.

5. *Захист прав жінок та дівчат – мігрантів, біженців і шукачів притулку.* На жаль, Україна не має достатньої нормативної бази та правових механізмів надання захисту жінкам і дівчатам цієї категорії для втілення в життя зазначеної стратегічної цілі. Ратифікація Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульської конвенції) стане важливим підґрунтям для вирішення питання підтримки й допомоги жінкам (дівчатам), які звертатимуться до України з проханням надати притулок або визнати їх біженцями.

6. *Реалізація стратегії досягнення гендерної рівності в усіх політиках та заходах.* Держава доклала немало зусиль із впровадження в політику та державне управління засад гендерної рівності. Одним із таких прикладів є закріплення у Виборчому кодексі України 40-відсоткової гендерної квоти під час формування партіями загальнодержавного та регіональних виборчих списків.

Загалом необхідно зазначити, що Україна активно впроваджує європейські стандарти гендерної політики. За останні роки зроблено багато кроків. Проте залишаються й суттєві прогалини. Це стосується, наприклад, п'ятої цілі Стратегії гендерної рівності на 2018–2023 рр. Державі варто приділити увагу як наявним механізмам упровадження гендерної рівності, так і впровадженню нових.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стратегія гендерної рівності Ради Європи на 2018–2023 рр. URL: <https://rm.coe.int/prems-041318-gbr-gender-equality-strategy-2023-ukr-new2/16808b35a4> (дата звернення: 15.12.2021).
2. Стандарти недискримінаційної реклами за ознакою статі: українська практика та міжнародний досвід : монографія / І. Лилик, Л. Магдюк, М. Лилик, О. Грей, О. Давліканова, О. Сулова, Є. Ромат, С. Лерке, Т. Примак ; за заг. ред. І. Лилик. Київ : ТОВ «Видавничий Будинок «Аванпост-прим», 2011. 88 с.
3. Про сексизм і гендерні стереотипи в українських медіа. URL: <https://www.nrada.gov.ua/pro-seksyzm-genderni-stereotypy-v-ukrayinskyh-media/> (дата звернення: 15.12.2021).
4. Стандарт «Недискримінаційна реклама за ознакою статі» COY 21708654-002-2011. URL: <https://vrk.org.ua/images/Standart.pdf> (дата звернення: 14.12.2021).
5. Гендерний моніторинг каналів телебачення України: методологія. URL: <https://www.nrada.gov.ua/gendernyj-monitoryng-kanaliv-telebachennya-ukrayiny-metodologiya/> (дата звернення: 14.12.2021).
6. Мінсоцполітики розробило проект Типової програми для постраждалих від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі осіб, а також проект змін до Типової програми для кривдників. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/20575.html> (дата звернення: 16.12.2021).
7. Харитоновна О. Домашнє насильство та доступ жінок до правосуддя: правові бар'єри. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2020. № 1(13). С. 29–60.